

Дуйшекеева А.Т., Жумакова А.К.

**КОНФЛИКТТИК-СЕЗИМТАЛ ЖУРНАЛИСТИКА ЖАНА ЧЕК АРА
КӨЙГӨЙЛӨРҮН МАСС-МЕДИАДА ЧАГЫЛДЫРУУ**

Дуйшекеева А.Т., Жумакова А.К.

**КОНФЛИКТНО-ЧУВСТВИТЕЛЬНАЯ
ЖУРНАЛИСТИКА И ОСВЕЩЕНИЕ ПРОБЛЕМ ГРАНИЦЫ
В СРЕДСТВАХ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ**

A.T. Duishekeeva, A.K. Zhumakova

**CONFLICT-SENSITIVE JOURNALISM AND COVERAGE
OF BORDER ISSUES IN THE MEDIA**

УДК: 70

Советтик державанын кыйрашы жана анын аймагында жаңы көз карандысыз мамлекеттердин пайда болушу эл аралык мамилелердин системасында жаңы этаптын башталышын шарттады. Борбордук Азия чөлкөмүндөгү мамлекеттер ортосундагы өз ара мамилелерди жөнгө салууда чек ара маселеси негизги факторго айланды. Совет мезгилинде эле Борбордук Азия өлкөлөрүнүн улуттук-территориалдык обочолонуусу татаал жана карама-каршы мүнөздөмөлөргө ээ болуп, көптөгөн негативдүү учурлар менен коштолгон. Эми эгемендүүлүккө жетишкен жаңы мамлекеттердин ортосундагы такталбаган чек ара аймактары чыр – чатактардын чордонуна айланды. Макалада чек ара окуяларын чагылдыруу Sputnik медиамекемесинин, Би-Би-Си кыргыз кызматынын, “Вечерний Бишкек” газетасынын, 24 kg маалымат агенттигинин, “Азаттык” радиосунун, “Кабар” маалымат агенттигинин материалдарында каралган. Ал эми жоопкерчиликтүү журналистиканын милдети чек ара проблемаларын анда жашаган жергиликтүү элдин мүдөөсүн эске алуу менен кызматташтык, достук мамилелерди, тынчтыкты орнотууга көмөкчү болуу саналат.

Негизги сөздөр: чек ара, делимитация, демаркация, конфликт, журналистика, масс-медиа, жер-суу ресурстар, тынчтык.

Распад Советской державы и появление новых независимых государств обусловили начало нового этапа в системе международных отношений. Приграничные вопросы стали основным фактором в регулировании межгосударственных отношений в Центральной Азии. Еще в советское время процесс национально-территориального размежевания сопровождался многими негативными моментами и имел сложный и противоречивый характер. Теперь после обретения независимости

новых государств не уточненные границы стали конфликтогенной точкой в отношениях между республиками. В статье рассматривается освещение приграничных конфликтов медиоорганизацией “Спутник”, кыргызской службой Би-Би-Си, газетой “Вечерний Бишкек”, радио “Азаттык”, информационными агентствами 24 kg, “Кабар”. Задача ответственной журналистики освещать приграничные проблемы учитывая интересы местного населения и способствовать пониманию и сотрудничеству, укреплению дружеских отношений между людьми и мира.

Ключевые слова: граница, делимитация, демаркация, конфликт, журналистика, масс-медиа, земляные-водные ресурсы, мир.

The collapse of the Soviet Union and the emergence of new independent states led to the beginning of a new stage in the system of international relations. Cross-border issues have become a major factor in the regulation of interstate relations in Central Asia. Back in Soviet times, the process of national-territorial remapping was accompanied by many negative aspects and was complex and controversial. Nowadays, after the independence of the new states, the undefined borders became a conflict point in relations between the republics. The article discusses coverage of cross-border conflicts by Sputnik media organization, the BBC Kyrgyz service, the Evening Bishkek (Vecherni Bishkek) newspaper, Radio Free Europe/Radio Liberty (Azattyk radio,) 24kg news agencies, and news portal "Kabar". The task of responsible journalism report on cross-border issues, taking into account the interests of the local population and foster understanding and cooperation, strengthening friendly relations between people and peace.

Key words: border, delimitation, demarcation, conflict, journalism, social media, earth- water resources, peace.

Постсоветтик мезгилдеги этносоциалдык жана социомаданий процесстерди жаңы пайда болгон мамлекеттеринин проблемаларын анын ичинде чек ара көйгөйлөрүн Россиянын жана Борбор Азия өлкөлөрүнүн окумуштууларынын эмгектеринде иликтөөгө алынган.

Айрыкча окумуштуулар А. Койчиевдин [1], Р.Масовдун [2], Э.Усубалиевдин [3], Т.Ожукееванын [4], С.Аламановдун [5], А.Кульшанова жана М.Шаймерденованын [6], Н.Сатылганованын [7] иликтөөлөрү чек ара конфликттеринин түпкү себептерин терең түшүнүүгө жана талдоого өбөлгө түзөт.

Окумуштуулар изилдөөлөрүндө Совет бийлиги учурунда бири бирине карама каршы келген чечимдер, жерлерди баш аламан бөлүштүрүү орун алып, союздук республикаларынын обочолонуу процесси жөнөкөй болгонун белгилешкен. Анын үстүнө Советтер Союзунда союздук республикалардын ортосундагы чек аралар шарттуу түрдө каралып, алар мамлекеттер аралык жана укуктук эмес, чарбалык мааниге ээ болгон. Бул жагдайлардын баардыгы эгемендик алган Борбор Азия өлкөлөрүнүн мамлекеттик чек ара тилкелерин аныктоону татаалдатып, алардын ортосунда болгон мамилелерине терс таасирин тийгизди. Ошондой эле Фергана өрөөнүндө элдин жыш жайгашышы, жер-суу ресурстарынын тартыштыгы, элдин жашоо деңгээлинин төмөндөшү, салтка айланган байланыштардын бузулушу сыяктуу көйгөйлөр чек ара проблемаларын ого бетер күчөткөн. Ошондуктан массалык маалымат каражаттары чек ара проблемаларын чагылдырууда өтө кылдат мамиле кылуу менен конфликттик-сезимтал журналистиканын принциптерин жетекчиликке алуусу абдан маанилүү. Журналисттердин конфликтти күчөтпөй чек ара чыр-чатактарын тең салмактуу, бейтараптуу маалымдоосу зарыл [8].

Айрыкча чек ара маселелерин чагылдырууда журналисттен проблеманы терең түшүнүү жана конфликттин келип чыгышынын түпкү тамырын жана тарыхын жана учурдагы кырдаалды жакшы билиши керек. Журналистика болуп жаткан чек арага байланыштуу окуяларды, проблемаларды ачык айкын чагылдыруу менен элдердин бири бирин түшүнүүсүнө, жакындашуусуна, жакшы алака мамилелердин түптөлүшүнө өбөлгө болууга тийиш.

Журналисттер коомчулук үчүн маанилүү болгон окуялар жана процесстер, айрыкча конфликттер боюнча маалыматтарды өз убагында таркатуу менен даярдаган материалынын жанрына, форматына, көлөмүнө карабастан конфликттик-сезимтал журналистиканын принциптерин сактоого тийиш. Конфликттик-сезимтал журналистика бул баарыдан мурда ММКга жарыялаган материалдар үчүн айталы конфликттин катышуучуларына, сүйлөшүү процесстерине таасир берүү жоопкерчилиги болуп эсептелет. Чыр-чатакка алып келген себептерди, шарттарды анализдөө тараптардын позициясын, версияларын берүү, тынчтыкка өбөлгө болуу менен тең салмакта чагылдырууга жетишүү конфликттик-сезимтал журналистиканын ишиндеги эң баалуу ыкмалар [9].

ММК конфликттик-сезимтал журналистиканын принциптерин так сактоо менен эки тараптын тең кызыкчылыктарын жана позицияларын ачык билдирүүгө аянтча боло алат. Ошондо көпчүлүк талаш тартыштарды териштирүү көчөдөгү зордук-зомбулук, күч көрсөтүү формасында эмес масс-медиадын барактарында, эфирде өтөт.

Күн алыс ММК кыргыз жана тажик тараптардын ортосундагы конфликттер жөнүндө кыскача кабарларды жарыялап турат. 2018-жылы маалымат сайттарда жарыяланган айрым кыскача кабарлар төмөнгүдөй болду: 5-июль 2018. Чек арада эмне болду? Тажик Республикасынын чек арачылардын мизин кайтарган видеонун каарманын баяны. Конфликт тажик чекарачыларынын сооданы токтотуу талабынан башталды [10].

Кыргызстандын жана Тажикстандын чек арачыларынын жолугушуусу болду. Эмне жөнүндө макулдашышыт? Аскер кызматчыларынын жумушчу жолугушуусу 6-июлда Бустон шаарында болуп өттү [10].

Кыргызстандыктарга кол салган чек арачылар жазаланды – МЧК (мамлекеттик чек ара кызматы). Инцидент кыргыз тажик чек арасында июльдун аягында болгон [10].

24-июль маалымат агенттигинин 2019-жылдын 25-январдагы маалыматы боюнча Жыл жыйынтыгы боюнча өзүнүн пресс-конференциясындагы Кыргызстандын президенти Сооронбай Жээнбеков чек арадагы аймактар боюнча суроого жооп берип жатып, “Таджикистан – бул өтө татаал маселе, бул

жөнүндө ачык айтышым керек” деп белгилеген [11].

Президент чек ара боюнча жолугушуулар ула- нып жана аздап болсо да сүйлөшүүлөр алдыга жы- лып жаткандыгын айтты. Ошол эле учурда прези- дент Сооронбай Жээнбеков чек ара маселелерин чагылдырууда журналисттерди эмоцияга алдыр- бай, өтө кылдат болууга чакырган.

Расмий бийликтин аракеттерине карабастан, кооптонууну жана тынчсызданууну жараткан ка- барлар 2019-жылы да улангандыгын көрөбүз: 2019- жылдын 14-мартында Би-Би-Си кыргыз кызматы- нын кабарчысы Айбек Абдылдаев чек арадагы жаңжал кайра күчөп кеткендигин билдирген: “Баткендеги чек ара чыры катталган аймакта бүгүн түштөн кийин кайрадан кырдаал курчуп кетти. Кыргызстандын чек ара кызматынын өкүлү Салкын Абдыкариева Би-Би-Сиге билдиргендей, кыргыз-тажик айылдарынын тургундары таш ыр- гытышып, жаңжалдаша кеткенде чек ара кызматы эскертүү иретинде асманга ок аткан. Кырдаалды жайгаруу үчүн эки тараптын расмийлери сүйлө- шүүлөрдү жүргүзүүдө” [12].

2019-жылдын май айында чек ара тилкесинде үч окуя катталып, бир нече адам жаракат алды. Кыргыз-тажик чек арасындагы абалдан улам эки өлкөнүн президенттери Сооронбай Жээнбеков жа- на Имомоли Рахмон 2019-жылы 26-июлда Тажик- стандын Исфара шаарында, 27-28-июлда Кыргыз- стандын Чолпон-Ата шаарында сүйлөшүү жүргү- зүшкөн.

Конфликтер эки тараптардын жарандарынын жөнөкөй эле тирчилик маселесине, же кайым айты- шууга байланыштуу чыгып, чек арачылардын ок атышуусуна чейин өтүп, адамдардын өлүмүнө алып келген учурлар болууда. Бул фактылар чек ара маселеси абдан курч, дайыма коркунучтуу кырдаалдын пайда болуу тобокелдигинде, чына- лууда тургандыгын далилдейт. Ошондуктан масса- лык маалымат каражаттарды чек ара маселеси че- чилбеген аймактарда чыр-чатактарды чагылдыруу- да конструктивдүү позицияда болушу абдан маани- лүү. Журналисттер так, бейтарап жана балансташ- тырган маалыматтарды берүү менен сүйлөшүү- лөрдүн ийгиликтүү жүрүшүнө көмөк көрсөтөт.

Журналист өзү талдоого алган теманы жакшы билүүгө тийиш. Профильдик билимге же турмуш- тук тажырыйбага ээ болуу, жергиликтүү окуяны,

процесстерди жакшы түшүнүү, жергиликтүү адам- дар менен тааныш болуу менен чек ара маселе- леринин терминологиясын жана деталдарын билүү маанилүү. Чек ара адистери журналисттин мате- риалында туура эмес бурмаланган түшүнүктөрдү, бурмаланган маалыматтарды тапса журналисттин репутациясына гана зыян келбестен, журналист материалын жайгаштырган маалымат ресурсу да ишенимди жоготот. Позитивдүү же тынчтыктын журналистикасы конфликтогендик факторлорду алын алууга жана төмөндөтүүгө, тынчтык процес- терге көмөктөшүүгө багытталган. Маалыматты тандоодо жаңжалдашкан тараптар бири бирин по- зитивдүү кабыл алууга, бири бири менен диалогго жана кызматташууга барууга даярдыгын жана тү- шүнүгүн калыптандырууга көңүл бурулат.

Германиянын Дойче Велле Академиясы чек аралардагы этникалык аралык конфликтерди ал- дын алуу жана чек арадагы кыргыз-тажик айылда- рындагы жашоочуларынын ортосундагы ынтымак- ка өбөлгө түзүүдө максатында эки өлкөнүн журна- листтеринин жолугушууларын уюштурган. Журна- листтер бир тараптын бир жактуу пикирин чындык катарында берип катачылыктарга жол беришкен- дигин белгилейт. Тажикстандын көз карандысыз ММКнын Улуттук жыйынын төрагасы Нуридин Каршибоев. Ал башка тараптын маалымат булак- тарына эркин мүмкүнчүлүк болбогондуктан, жур- налисттер маселени ушундай өңүттөн чагылды- рылып келгендигин айткан. Ошол эле учурда Н.Каршибоев тажиктер менен кыргыздар кылым- дар бою бирге жашап келгенин эске алуу менен конфликтерди чыгышына себеп болбош үчүн жур- налисттерди өтө кылдат болууга чакырган.

Ал эми Кыргызстандын “Журналисттер” өк- мөттүк эмес бирикмесинин төрагасы Марат Токоев “Биз жаш журналисттерге кыргыздар менен тажик- тердин жашоосундагы позитивдүү өзгөрүүлөрдү байкоого, анын ичинде алардын кызматташуусу- нун формалары өзгөрүп жаткандыгын көрсөтүүнү үйрөтүп жатабыз” деп кошумчалаган.

“Журналисттер” коомдук бирикмесинин, Тажикстандын ММКнын Улуттук Ассоциациясы- нын, Кыргызстандагы “Медиа өнүгүү борбору” коомдук фондунун биргелешип өткөргөн сурам- жылоодо Кыргызстандын жана Тажикстандын рес- понденттери ММКдан сенсациялык жаңылыктар- ды гана эмес, чек аралык кызматташтык, жакшы

коңшулук мамилелер, маданий байланыштар сыяктуу жагымдуу кабарларды күтүшө тургандыгы аныкталган [13].

Тилекке каршы 2020-жыл да Тажикстан менен болгон чек ара аймагындагы чыр-чатактар менен башталды. 24 kg маалымат агенттигинин билдиргенине таянсак, 2020-жылдын 10 январга караган түнү кыргыз-тажик чек арасында конфликт болгон [11].

Тажик Республикасынын жарандары кыргызстандыктардын үйүнө, автомашинасына таш ыргытышкан, андан кийин окуя болгон жердеги чек арачыларга жана укук коргоо органдарынын кызматкерлерине ок атышкан. Тажикстандыктар кайрадан кыргызстандыктын машинасына таш ыргытышкан соң, Кыргызстандын жарандары чогулуп Ош-Баткен-Исфана жолун жаап салышкан. Күч түзүмдөрүнүн кийлигишүүсүнөн кийин жол ачылган.

2020-жылдын 13-январда активисттер Жогорку Кеңештин имаратынын алдында митинге чыгышкан. Алар Кыргызстандын президенти Сооронбай Жээнбековдон кыргыз-тажик чек ара проблемаларын өзүнүн жеке көзөмөлүнө алууну талап кылышты. Кийинки күнү президент Сооронбай Жээнбеков менен Тажикстандын башчысы Имомоли Рахмон телефон менен сүйлөшкөндүгү жөнүндө 24 kg маалымат агенттиги КР президентинин аппаратынын маалымат саясаты бөлүмүнүн билдирүүсүнө таянып жарыялаган. Ошондой эле 21-25 январда Бишкек шаарында кыргыз-тажик мамлекеттик чек араларын делимитация жана демаркация боюнча өкмөттөр аралык комиссия иштей тургандыгы белгилүү болгон. 15-январда Ак үйдүн алдында кыргыз-тажик чек арасы боюнча маселени чечүүнү талап кылып, 100дөй киши акцияга чыккан. Анда Баткенде чек ара чырына байланыштуу камакка алынган Көк-Таш айылынын төрт тургунун бошотуудан тышкары, вице-премьер-министр Жеңиш Разаковду кызматтан кетируү талабы да коюлган. Бул жөнүндө “Вечерний Бишкек” гезитинин сайтында да маалымдалган [14].

Кыска кабарлар менен бирге эле кеңейтилген маалыматтар да берилип турат. Бирок эки тараптын тен ММКлары маалыматты бир жактуу гана жарыялап, коңшулаш өлкөдөгү кесиптештери бул конфликт боюнча эмне деп жазып жатышкандыгына маани беришпейт - дейт Тажикстандык журналист, медиаэксперт Лилия Гайсина (Как СМИ

Тажикстана и Кыргызстана освещали конфликт на границе, 25.05.2020) [15].

“Азаттык” радиосунун сайтында 2020-жылдын 17-январында “Чек ара чыры: жоопкерчилик жана милдет” деген аталыштагы аналитикалык материалды Баткен облусу боюнча кабарчы Жеңиш Айдаров жарыялаган [16].

Кыргыз-тажик чек арасындагы талаш аймактар боюнча делимитация жана демаркация маселелери чечилмейин абал кооптуу бойдон кала бере тургандыгы анык. Үстүбүздөгү жылдын 8-майында кайрадан Баткен облусунун Чек аттуу жеринде 50 сотук жерин пайдалануу маселеси боюнча Кыргызстан менен Тажикстандын жарандарынын ортосунда чыр чыккан. Натыйжада кыргызстандык 4 адам (3 аскер кызматкери жана 1 жаран) жаракат алып, алардын үчөө Баткен облустук бириктирилген ооруканасына жаткырылган. Бул жөнүндө “Кабар” маалымат агенттиги 9-майда 2 жолу маалымат берген. Кабарда жабыркагандардын аты-жөнү аталбаганы менен алардын абалы боюнча так маалымат берилген. Бул чек ара чырына байланыштуу Кыргызстан менен Тажикстан бири-бирине нааразылык нотасын тапшырды [17].

10-майда “Кабар” маалымат агенттиги өкмөттүн Баткен облусундагы ыйгарым укуктуу өкүлүнүн басма сөз кызматынын маалыматына таянуу менен кыргыз-тажик чек арасында Баткен жана Согди облус башчыларынын биринчи орун басарларынын денгээлинде сүйлөшүүлөр болуп өткөнүн кеңейтилген кабарда баяндаган. Кеңейтилген кабарда ким? Кайда? качан? деген суроолордон тышкары, кайсы маселелер каралды, эмне боюнча макулдашылды, кандай кадамдар жасала турган болду деген аудитория кызыктырган суроолорго жооп берилген. Маалыматка ылайык, өкмөттүн Баткен облусундагы ыйгарым укуктуу өкүлүнүн биринчи орун басары Жаркынбек Максатовдун жетекчилиги менен өткөн эки тараптуу жолугушууга Баткен районунун акими жана облустун күч түзүмдөрүнүн жетекчилери катышты. Тажикстан тараптан Согди облусунун аткаруу бийлигинин төрагасынын биринчи орун басары, Исфара районунун акими жана күч түзүмдөрүнүн жетекчилери келди.

Маалым болгондой, жолугушуу кыргыз-тажик чек арасында өттү. Анда тараптар чек аралаш

аймакта чыр-чатактын алдын алуу, пикир келишпестиктерге жол бербөө, эл арасында түшүндүрүү иштерин жүргүзүү боюнча сүйлөштү.

Ошондой эле чек аралаш аймакта элдин коопсуздугун сактоо жана коронавирус оорусунун жайылып кетүү коркунучунун алдын алуу максатында, калк жыш жайгашкан чек ара айылдарында милиция кызматкерлеринин жөө кайгуул күзөтүн күчөтө турган болушту.

"Ал эми буга чейинки кол коюлган макулдашууларга ылайык, Кыргызстан менен Тажикстандын такталып, жазыла элек аймактарында, курулуш курбоо, убактылуу жер айдап эгин айдоо сыяктуу жумуштарды токтотуп турууну макулдашты. 8-майда болуп өткөн чыр чатактын кесепеттери боюнча эки тараптын тийиштүү кызматтары биргеликте иштеп, келип чыккан материалдык чыгымдарды тактоо боюнча сүйлөшүштү. Ал эми чыр чатакка себеп болгон талаштуу участкалар боюнча, эки өлкөнүн чек арасын делимитациялоо боюнча Өкмөттөр аралык комиссиясы иштегендиктен, коронавирус оорусу боюнча кырдаал турукташканда, маселелер эки тараптуу жолугушууда каралаары белгиленди", - деп айтылат маалыматта.

Ошондой эле "Кабар" маалымат агенттиги 12-майда өкмөттүн Баткен облусундагы өкүлчүлүгүнүн басма сөз кызматына таянуу менен 8-майда кыргыз-тажик чек арасында орун алган чыр чатактын кесепетинен толугу менен өрттөлгөн турак үйдү кайра куруу боюнча аракеттер көрүлүп жаткандыгын маалымдаган. Маалыматка ылайык, өкүлчүлүк жана Баткен райондук мамлекеттик администрациясы каржы булактарын аныктаган.

Бйгарым укуктуу өкүл Алишер Абдрахманов турак үйсүз калган үй-бүлөнүн муктаждыгын кечиктирбей чечүү максатында, тергөө иштеринин жыйынтыгын күтпөй, курулушту баштоо, турак үйдү күз айларына бүткөрүү, тапшырмасын берген. Ал эми турак үйдүн өрттөлүшү боюнча Кыргызстан менен Тажикстандын Баткен-Согди облустарынын тийиштүү укук коргоо органдары тергөө иштерин жүргүзүүдө. Кабар" маалымат агенттиги негизинен чек ара маселесин чагылдырууда расмий маалыматтарга туруктуу таянганын көрөбүз [17].

Кыргыз-тажик чек арасындагы соңку атышуулар эксперттер арасында да кызуу талкууну жаратып, ММКда ар кандай аналитикалык макалалардын жана интервьюлардын пайда болушуна

алып келди. Эксперттер акыркы окуя эл аралык уюмдардын кийлигишүүсүн шарттап жатат деген пикирлерин айтышкан. Жылдын башында эле "Ритм Евразии" сайтында (21.01.2020) В.Попованын "Приграничье Кыргызстана и Таджикистана: поможет евразийская интеграция" деген макаласы жарыяланган [18].

Чек ара чатактарынын себептерин белгилөө менен автор балким Өзбекстандын Евразия биримдигине кошулушу, Тажикстанды ушундай эле кадамга барууга мажбур кылышы мүмкүн деп божомолдойт. Бул өз кезегинде аймактык инеграциянын жана экономикалык байланыштардын тереңдешине, көмүскө экономиканын, ресурстар үчүн талаштартыштарды төмөндөшүнө алып келип, Баткен жана Согди облустарынын өнүгүшүнө позитивдүү таасир бермек деп белгиленет макалада.

Эксперт Игорь Шестаков Кыргызстан менен Тажикстандын чек ара тилкеси аркылуу Ооганстандан баңги трафик, күйүүчү-майлоочу майлардын контрабандасы өткөндүгү маселенин чечилишин ого бетер татаалдандып жаткандыгын айткан. Кабарчы Евгений Погребняктын чек ара маселесин чечүүгө "регионалдык эл аралык уюмдар жардам бере алабы" деген суроосуна, И.Шестаков куралдуу жаңжалдар Жамааттык Коопсуздук боюнча Келишим Уюмунун (ЖККУ) мүчөсү болгон Кыргызстан менен Тажикстандын территориясында болуп жаткандыктан маселени чечүүгө өбөлгө болушу мүмкүн. Жок дегенде уюм эки өлкөнүн эксперттеринин дикуссиясын өткөрүүгө аянтча боло алат деп эсептейт (Евразия Эксперт 5.08.2019) [19].

Ал эми жергиликтүү адистер эки өлкө ортосундагы чек ара талашка үчүнчү тараптын кийлигишүүсүнөн майнап чыкпайт деген көз карашта. "Азаттык" радиосуна берген интервьюсунда Баткен облусунун мурдагы губернатору Мамат Айбалаев чек арадагы маселени жер алмашуу менен чечүүнү сунуштаган. Ал эл менен кеңешип дипломатиялык жол менен чечүү керек экендигин белгилеген. Ошондой эле М.Айбалаев жергиликтүү жетекчилердин жоопкерчилигинде жаратмандык аң сезимин калыптандыруу зарылдыгын баса көрсөттү.

Бул жоопкерчилик журналисттерге да тиешелүү. Кубаттуу медиа технологиялардын өнүгүшү маалымат таркатууда интернеттеги социалдык тармактардын мүмкүнчүлүктөрүн арттырды. Ыкчам,

ар түрдүү маалыматтарды алуунун артыкчылыктары менен жалган маалыматтарды таркатуунун оңой жолдору болгон интернет чөйрө көптөгөн проблемалар да пайда болду. Айрыкча чек ара конфликттерине байланыштуу фейк маалыматтарын таркатууда ыңгайлуу платформа катарында колдонулушу тынчсыздандырбай койбойт. Эксперттер так ушул жалган видео материалдардагы маалыматтар адамдарга күчтүү таасир бере тургандыгын белгилешет. Эреже катарында текшерилбеген жалган маалыматтар дээрлик ар бир адамдын таанышууга мүмкүндүгү бар социалдык тармактарда жана мессенджерлерде жайылтылат.

Андан кийин жалган маалыматтар мессенджерден, фейсбуктан ММКга көчүп, көпчүлүк учурда веб-сайттарга жарыяланат. Провакциялык фейк фотосүрөттөр, аудио, видеоматериалдар эмоцияларды, кызуу талкуулаларды пайда кылып чындык катарында кабыл алышат. Ошондуктан айрыкча чек ара конфликттеринде бул өтө коркунучтуу манипуляциялоого жол ачат. Мындай маалыматтар менен иштегенде дайыма окуя болгон жердин аталышы, убактысы, окуянын катышуучусу жөнүндө конкреттүү так маалыматтарды талап кылуу маанилүү. ММК редакциялары бул маалыматтарды таркатуудан мурда бир нече булактардан салыштырып текшерүү керек. Айрыкча чек арадагы конфликт маселелерин чагылдырууда өзгөчө кылдат текшерүү жоопкерчилиги бар. Анткени, чыр-чатактуу, татаал чек ара маселелерин чагылдырууда ММКдагы жаратмандык мамиле, эки өлкөнүн журналисттери биргелешип кызматташуусу тынчтыкты орнотууга өбөлгө болмок.

Адабияттар:

1. Койчиев А. Национально-территориальное размежевание в Ферганской долине (1924-1927 гг.) / Книга. - Бишкек, 2001.
2. Масов Р. История топорного разделения. / Книга. - Душанбе, 1989.
3. Усубалиев Э. История национально-государственного размежевания Средней Азии / [Электронный ресурс]. URL: <http://easttime.ru/reganalitic/1/27.htm>
4. Ожукеева Т.О. Политические процессы в странах ЦА. / Книга. - Бишкек, 1995.
5. Аламанов С.К. Кыргызстандын мамлекеттик чагарасынын калыптанышы. / Китеп. - Бишке, 2005.
6. Кульшанова А., Шаймерденова М.Д. “Национально-территориальное размежевание Казахстана и Средней Азии: проблемы, дискурсы, мнения”. / Электронный научный журнал «edu.e-history.kz». - №2(14). - 2018.
7. Сатылганова Н.А. Территориально-пограничные проблемы независимого Кыргызстана. / Автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. ист.н.. 07.00.02. - Отечественная история. - Б., 2019.
8. Конфликтно-чувствительный подход к освещению конфликтов и вопросов, касающихся насильственного экстремизма. Руководство. - Б., 2019.
9. Руководство для журналистов и редакторов СМИ по приграничным вопросам. Общественный фонд “Центр Медиа Развития”. / Научное пособие. - Б., 2018.
10. Sputnik медиамекемеси 5-6-июль 2018-ж. https://ru.sputnik.kg/tags/keyword_prigranichnyij_konflikt/
11. 24 kg Маалымат агенттиги. <https://24.kg/>
12. Би-Би-Си кыргыз кызматы. <https://www.bbc.com/kyrgyz>
13. Отчет по итогам исследования «Освещение приграничных проблем в СМИ: Оценка жителей приграничных районов Кыргызстана и Таджикистана» DWA, 2018.
14. “Вечерний Бишкек” газетасы. <https://vecherka.kg/>
15. Как СМИ Таджикистана и Кыргызстана освещали конфликт на границе. 25.05.2020. / <https://newreporter.org/2019/07/24/kak-smi-tadzhikistana-i-kyrgyzstana-osveshhali-konflikt-na-granice/>
16. Айдаров Ж. Чек ара чыры: жоопкерчилик жана милдет. Азаттык радиосунун сайты. 17.01.2020. / <https://www.azattyk.org/>
17. “Кабар” маалымат агенттиги /<http://kabar.kg/>
18. Попова В. Приграничье Кыргызстана и Таджикистана: поможет евразийская интеграция. / «Ритм Евразии» сайтында (21.01.2020) / <https://www.ritm-eurasia.org/>
19. Погребняк Е. Интервью с экспертом И.Шестоковым. Евразия Эксперт. 5.08.2019 /<https://eurasia.expert/authors/evgenii-pogrebniak/>